

ISBN 978-608-4834-30-4

Institute of Knowledge Management

KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS

PROCEEDINGS

Scientific Papers

XLIV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

Sokobanja, Serbia, 29-31. 03. 2024

44th International Scientific Conference
KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
29-31.03.2024, Sokobanja, Serbia

INSTITUTE OF KNOWLEDGE MANAGEMENT – SKOPJE

CONFERENCE PROCEEDINGS

44th International Scientific Conference

KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS

**29-31.03.2024
Sokobanja, Serbia**

© IKM, 2024. All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording scanning or otherwise, except with a prior written permission of the publisher or authors.

Impresum

ISBN 978-608-4834-30-4

CIP – Каталогизација и публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“ Скопје

005.94(062)

Publisher: INSTITUTE OF KNOWLEDGE MANAGEMENT - Skopje

Print: GRAFOPROM Bitola

Skopje 2024

Editor: Robert Dimitrovski

Circulation : 50 samples

INTERNATIONAL Scientific Conference (44 ; 2024)

Proceedings : Knowledge without borders / 44th International
Scientific Conference, held in Sokobanja Serbia 29-31.03. 2024 ; [editor
Robert Dimitrovski]. - Skopje : Institute of knowledge management, 2024.
- 100 стр. ; 21 см

Трудови на мак. и англ. јазик. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-4834-30-4

а) Менаџмент на знаење – Собири

COBISS.MK-ID 63336453

INSTITUTE OF KNOWLEDGE MANAGEMENT - SKOPJE

ADVISORY BOARD

Vlado Kambovski PhD, Robert Dimitrovski PhD, Siniša Zarić PhD, Maria Kavdanska PhD, Mirjana Borota – Popovska PhD, Veselin Videv PhD, Ivo Zupanovic PhD, Savo Ashtalkoski PhD, Zivota Radosavljević PhD, Laste Spasovski PhD, Mersad Mujevic PhD, Milka Zdravkovska PhD, Drago Cvijanovic PhD, Predrag Trajković PhD, Lazar Stosic PhD, Krasimira Staneva PhD, Nebojsa Pavlović PhD, Daniela Todorova PhD, Lisen Bashkurti PhD, Zoran Srzentić PhD, Itska Derijan PhD, Sinisa Opic PhD, Marija Kostic PhD

ORGANIZING COMMITTEE

Robert Dimitrovski PhD, Siniša Zarić PhD, Maria Kavdanska PhD, Ivan Blazhevski PhD, Miodrag Smelcerovic PhD, Milica Denkovska PhD, Aleksandra Penjisevic PhD, Borislav Borisov PhD, Isa Spahiu PhD, Anita Dimitrijevska-Jankulovska MA

INTERNATIONAL SCIENTIFIC COMMITTEE

President: Academic Prof. Vlado Kambovski PhD, Skopje (N. Macedonia)

Vice presidents:

Prof. Robert Dimitrovski PhD, Institute of Knowledge Management, Skopje (N. Macedonia)
Prof. Sinisa Zarić, PhD, Faculty of Economics, University of Belgrade, Belgrade (Serbia)
Prof. Mersad Mujevic PhD, Public Procurement Administration of Montenegro (Montenegro)
Prof. Tihomir Domazet PhD, President of the Croatian Institute for Finance and Accounting, Zagreb (Croatia)

Members:

- Prof. Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Aleksandar Korablev PhD, Faculty of economy and management, Saint Petersburg State Forest Technical University, Saint Petersburg (Russian Federation)
- Prof. Anita Trajkovska PhD, Rochester University (USA)
- Prof. Aziz Pollozhani PhD, Rector, University Mother Teresa, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Anka Trajkovska-Petkoska PhD, UKLO, Faculty of technology and technical sciences, Bitola (N. Macedonia)
- Prof. Aneta Mijoska PhD, Faculty of Dentistry, University “St. Cyril and Methodius”, Skopje (N. Macedonia)
- Prof. Alisabri Sabani PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia &

- Herzegovina)
- Prof. Artan Nimani PhD, Rector, University of Gjakova "Fehmi Agani" (Kosovo)
- Prof. Ahmad Zakeri PhD, University of Wolverhampton, (United Kingdom)
- Prof. Ana Dzumalieva PhD, South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Ali Hajro, PhD, Military Academy "Mihailo Apostolski", Skopje (N. Macedonia)
- Prof. Branko Sotirov PhD, University of Rousse, Rousse (Bulgaria)
- Prof. Branko Boshkovic, PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Serbia)
- Prof. Branimir Kampl PhD, Institute SANO, Zagreb (Croatia)
- Prof. Branislav Simonovic PhD, Faculty of Law, Kragujevac (Serbia)
- Prof. Bistra Angelovska, Faculty of Medicine, University "Goce Delcev", Shtip (N.Macedonia)
- Prof. Cezar Birzea, PhD, National School for Political and Administrative Studies, Bucharest (Romania)
- Prof. Cvetko Andreevski, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Drago Cvijanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Dusan Ristic, PhD Emeritus, College of professional studies in Management and Business Communication, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Darijo Jerkovic PhD, Faculty of Business Economy, University "Vitez", (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Daniela Todorova PhD, "Todor Kableshev" University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Dragan Kokovic PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Dragan Marinkovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Itska Mihaylova Derijan PhD, University Neofit Rilski, Faculty of pedagogy, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Dzulijana Tomovska, PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Evgenia Penkova-Pantaleeva PhD, UNWE -Sofia (Bulgaria)
- Prof. Fadil Millaku, PhD, University "Hadzi Zeka", Peja (Kosovo)
- Prof. Fatos Ukaj, University "Hasan Prishtina", Prishtina (Kosovo)
- Prof. Georgi Georgiev PhD, National Military University "Vasil Levski", Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Prof. Halit Shabani, PhD, University "Hadzi Zeka", Peja (Kosovo)
- Prof. Halima Sofradzija, PhD, University of Sarajevo, Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Haris Halilovic, Faculty of criminology and security, University of Sarajevo, Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Helmut Shramke PhD, former Head of the University of Vienna Reform Group (Austria)
- Prof. Hristina Georgieva Yancheva, PhD, Agricultural University, Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Hristo Beloev PhD, Bulgarian Academy of Science, Rector of the University of Rousse (Bulgaria)
- Prof. Hristina Milcheva, Medical college, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Prof. Izet Zeqiri, PhD, Academic, SEEU, Tetovo (N.Macedonia)
- Prof. Ivan Marchevski, PhD, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Ibrahim Obhodjas PhD, Faculty of Business Economy, University "Vitez", (Bosnia & Herzegovina)
- Doc. Igor Stubelj, PhD, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof. Ivo Zupanovic, PhD, Faculty of Business and Tourism, Budva (Montenegro)

44th International Scientific Conference
KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
29-31.03.2024, Sokobanja, Serbia

- Prof. Ivan Blazhevski, PhD, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Isa Spahiu PhD, State University of Tetovo, Tetovo (North Macedonia)
- Prof. Ivana Jelik PhD, University of Podgorica, Faculty of Law, Podgorica (Montenegro)
- Prof. Islam Hasani PhD, Kingston University (Bahrein)
- Prof. Jamila Jaganjac PhD, Faculty of Business Economy, University "Vitez", (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Jova Ateljevic PhD, Faculty of Economy, University of Banja Luka, (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Jonko Kunchev PhD, University „Cernorizec Hrabar“ - Varna (Bulgaria)
- Prof Karl Schopf, PhD, Akademie fur wissenschaftliche forchung und studium, Wien (Austria)
- Prof. Katerina Belichovska, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (N. Macedonia)
- Prof. Krasimir Petkov, PhD, National Sports Academy "Vassil Levski", Sofia (Bulgaria)
- Prof. Kamal Al-Nakib PhD, College of Business Administration Department, Kingdom University (Bahrain)
- Prof. Kiril Lisichkov, Faculty of Technology and Metallurgy, UKIM, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Krasimira Staneva PhD, University of Forestry, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Lidija Tozi PhD, Faculty of Pharmacy, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Laste Spasovski PhD, Vocational and educational centre, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Larisa Velic, PhD, Faculty of Law, University of Zenica, Zenica (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Lukasz Tomczyk PhD, Pedagogical University of Cracow (Poland)
- Prof. Lujza Grueva, PhD, Faculty of Medical Sciences, UKIM, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Lazar Stosic, PhD, Association for development of science, engineering and education, Vranje (Serbia)
- Prof. Lulzim Zeneli PhD, University of Gjakova "Fehmi Agani" (Kosovo)
- Prof. Lisen Bashkurti PhD, Global Vice President of Sun Moon University (Albania)
- Prof. Lence Mircevska PhD, High Medicine School, Bitola, (N.Macedonia)
- Prof. Ljupce Kocovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Marusya Lyubcheva PhD, University "Prof. Asen Zlatarov", Member of the European Parliament, Burgas (Bulgaria)
- Prof. Marija Magdinceva – Shopova PhD, Faculty of tourism and business logistics, University "Goce Delchev", Shtip (N. Macedonia)
- Prof. Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, South-West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Vaska Stancheva-Popkostadinova, PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Mirjana Borota-Popovska, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Mihail Garevski, PhD, Institute of Earthquake Engineering and Engineering Seismology, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Mitko Kotovchevski, PhD, Faculty of Philosophy, UKIM, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Milan Radosavljevic PhD, Dean, Faculty of strategic and operational management, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Marija Topuzovska-Latkovikj, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (N.Macedonia)

44th International Scientific Conference
KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
29-31.03.2024, Sokobanja, Serbia

- Prof. Marija Knezevic PhD, Academic, Banja Luka, (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Margarita Bogdanova PhD, D.A.Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Mahmut Chelik PhD, Faculty of Philology, University "Goce Delchev", Shtip (N.Macedonia)
- Prof. Mihajlo Petrovski, PhD, Faculty of Medical Sciences, University "Goce Delchev", Shtip (N.Macedonia)
- Prof. Marija Mandaric PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Marina Simin PhD, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Marijan Tanushevski PhD, Macedonian Scientific Society, Bitola (N. Macedonia)
- Prof. Mitre Stojanovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Miodrag Smelcerovic PhD, High Technological and Artistic Vocational School, Leskovac (Serbia)
- Prof. Nadka Kostadinova, Faculty of Economics, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Prof. Natalija Kirejenko PhD, Faculty For economic and Business, Institute of Entrepreneurial Activity, Minsk (Belarus)
- Prof. Nenad Taneski PhD, Military Academy "Mihailo Apostolski", Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Nevenka Tatkovic PhD, Juraj Dobrila University of Pula, Pula (Croatia)
- Prof. Nedžad Korajlic PhD, Faculty of criminal justice and security, University of Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)
- Prof. Nikola Sabev, PhD, Angel Kanchev University of Ruse, Ruse (Bulgaria)
- Prof. Nonka Mateva PhD, Medical University, Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Nikolay Georgiev PhD, "Todor Kableshev" University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Nishad M. Navaz PhD, Kingdom University (India)
- Prof. Nano Ruzhin PhD, Faculty of Law, AUE-FON University, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Oliver Dimitrijevic PhD, High medicine school for professional studies "Hipokrat", Bujanovac (Serbia)
- Prof. Paul Sergius Koku, PhD, Florida State University, Florida (USA)
- Prof. Primoz Dolenc, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof. Petar Kolev PhD, "Todor Kableshev" University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Pere Tumbas PhD, Faculty of Economics, University of Novi Sad, Subotica (Serbia)
- Prof. Rade Ratkovic PhD, Faculty of Business and Tourism, Budva (Montenegro)
- Prof. Rositsa Chobanova PhD, University of Telecommunications and Posts, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Rossana Piccolo PhD, Università degli studi della Campania - Luigi Vanvitelli (Italy)
- Prof. Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
- Prof. Rumen Stefanov PhD, Faculty of public health, Medical University of Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Rumen Tomov PhD, University of Forestry, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Sasho Korunoski PhD, UKLO, Bitola (N.Macedonia)
- Prof. Snezhana Lazarevic, PhD, College of Sports and Health, Belgrade (Serbia)
- Prof. Vasil Markov PhD, Faculty of Arts, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Stojna Ristevska PhD, High Medicine School, Bitola, (N. Macedonia)
- Prof. Suzana Pavlovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)

44th International Scientific Conference
KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
29-31.03.2024, Sokobanja, Serbia

- Prof. Sandra Zivanovic, PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, University of Kragujevac, Vrnjacka Banja (Serbia)
- Prof. Shyqeri Kabashi, College "Biznesi", Prishtina (Kosovo)
- Prof. Temelko Risteski PhD, Faculty of Law, AUE-FON University, Skopje (N. Macedonia)
- Prof. Todor Krystevich, D.A. Tsenov Academy of Economics, Svishtov (Bulgaria)
- Prof. Todorka Atanasova, Faculty of Economics, Trakia University, Stara Zagora (Bulgaria)
- Prof. Tzako Pantaleev PhD, NBUniversity, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Vojislav Babic PhD, Institute of Sociology, University of Belgrade (Serbia)
- Prof. Volodymyr Denysyuk, PhD, Dobrov Center for Scientific and Technological Potential and History studies at the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)
- Prof. Valentina Staneva PhD, "Todor Kableshev" University of Transport, Sofia (Bulgaria)
- Prof. Venus Del Rosario PhD, Arab Open University (Philippines)
- Prof. Vjollca Dibra PhD, University of Gjakova "Fehmi Agani" (Kosovo)
- Prof. Yuri Doroshenko PhD, Dean, Faculty of Economics and Management, Belgorod (Russian Federation)
- Prof. Zlatko Pejkovski, PhD, Faculty of Agricultural Sciences, UKIM, Skopje (N.Macedonia)
- Prof. Zivota Radosavljevik PhD, Faculty FORCUP, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Zorka Jugovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)

CONTENTS

THE PROMOTION OF CULTURAL HERITAGE ON SOCIAL MEDIA: ANALYSIS OF X/TWITTER	15
Ivan Blazhevski	15
SOCIAL MEDIA MARKETING: ADVANTAGES AND DISADVANTAGES	21
Mila Zibak Dimkovska	21
APPLICATION OF SOCIAL MEDIA IN EDUCATION AND DISTANCE LEARNING	27
Athanasia Konstantopoulou	27
CURRENT CHALLENGES IN QUALITY EDUCATION: FROM THE STUDENTS' POINT OF VIEW	33
Milica Denkovska	33
Anita Dimitrijevska Jankulovska	33
Nevena Ristova	33
EVALUATION OF THE RELIABILITY AND VALIDITY OF A NEW SCALE FOR ACADEMIC STRESS IN HIGHER EDUCATION	39
Petrit Taraj	39
ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF BANKS	47
Ljupco Davcev	47
Aleksandar Davcev	47
Mila Mitreva	47
FROM BIMETALLISM TO THE VOLATILE GOLD STANDARD: THE TRANSFORMATION OF MONETARY POLICY IN THE OTTOMAN EMPIRE	53
Stefan Mladenovski	53
AIR TRAFFIC AND THE AVIATION INDUSTRY DURING COVID-19: CONSEQUENCES OF THE PANDEMIC	59
Ilir Mehmedi	59
Suzana Mehmedi	59
UNDERSTANDING THE VITAL ROLE OF FAMILY REUNIFICATION IN LEGAL MIGRATION POLICIES AND ITS REQUIREMENTS	65
Florida Arrinaj	65
JUVENILE JUSTICE IN COMPARATIVE PENAL LAW	71
Viktorija Kostadinovska	71
GUN CONTROL PROBLEMS IN THE UNITED STATES OF AMERICA	77
Jovana Loleska	77
CRIMINAL EXAMINATIONS IN MACEDONIAN COURT PRACTICE	81
Metodija Angeleski	81
Dragan Milosovski	81
Sanja Blazevska	81
ANALYSIS OF COURT PRACTICE IN CHILDREN'S OFFENSES - THE SITUATION IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA	85
Viktorija Kostadinovska	85
THE EU ARTIFICIAL INTELLIGENCE ACT: THE NECESSARY TOOL TO GUARANTEE THE FUNDAMENTAL RIGHTS OF CITIZENS	91
Mariya Hristozova	91
DIFFERENTIABILITY AND COMPREHENSIBILITY AS BASIC LINGUISTIC FACTORS IN THE ACQUISITION OF THE VOCABULARY OF THE MACEDONIAN LANGUAGE	97
Igor Stanojoski	97

DIFFERENTIABILITY AND COMPREHENSIBILITY AS BASIC LINGUISTIC FACTORS IN THE ACQUISITION OF THE VOCABULARY OF THE MACEDONIAN LANGUAGE

Igor Stanojoski

Goce Delchev University, Shtip, North Macedonia, igor.stanojoski@ugd.edu.mk

Abstract: The study of any foreign language can be roughly (but also quite wholesomely and objectively) divided into: 1) the learning of the vocabulary in foreign language and 2) the learning of grammar. The learning of grammar requires an increasingly high intelligence and "mathematical" thinking, with a sense of system and structure, the ability to link grammatical rules. Vocabulary is not a precisely structured system on clear rules. Languages in the world are not isolated, they are connected from a genealogical and geographical point of view. Some languages belong to the same family, and therefore have more or less similar and/or identical words. Some languages, however, despite different genealogy, have been in close contact with each other throughout history or now, and have taken over some of the vocabulary of the other language. Internationalisms often creates mitigating circumstances in communication, but also in the process of foreign language learning. The pace of foreign language study could also be predicted and/or planned according to the amount of similar vocabulary between the first and second languages. The choice of vocabulary is also a quite important factor in the production of teaching aids when making a dedicated textbook for a target group: students from one country. In each teaching unit, the vocabulary units that will be offered to meet multiple criteria should be taken into account when choosing the vocabulary. First, it's frequency. Secondly, the real need for communication at the appropriate level (A1, A2, B1, etc.). Third, similarity/diversity and (non)understandability. Also, research into the rate of difference in frequency vocabulary offers valuable indicators of confrontational linguistics. This draws concrete conclusions about the closeness/distance of languages. Furthermore, determining the diversity rate and comprehension rate will also contribute to genealogical and contact linguistics, i.e. offer an enriched picture of kinship relationships, through corpus-lexicon confirmation, as well as contacts between languages. The benefit to confrontational, comparative and contact linguistics, however, cannot be matched by the effect such research can achieve on the methodology of teaching and for the entire process of studying foreign language. Precise determination of frequency vocabulary, a fast basis of volumetric and representative material (corpus), will allow for rapid and efficient acquisition of the rate of, above all, diversity, by computer path. These findings will then be used for the needs of teaching and the production of teaching aids. The Macedonian language in comparison with world languages, but also in the context of other Slavic languages, is usually considered polysemic.

Keywords: differentiability, comprehensibility, deviations, foreign, language.

ДИФЕРЕНЦИЈАЛНОСТА И РАЗБИРЛИВОСТА КАКО ОСНОВНИ ЛИНГВИСТИЧКИ ФАКТОРИ ВО УСВОЈУВАЊЕТО НА ЛЕКСИКАТА НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Игор Станојоски

Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, Северна Македонија, igor.stanojoski@ugd.edu.mk

Апстракт: Изучувањето на кој било странски јазик може грубо (но и доста целисходно и објективно) да се подели на: 1) усвојување на лексиката на странскиот јазик и 2) усвојување на граматиката. Усвојувањето на граматиката бара пред сè висок коефициент на интелигенција и „математичко“ размислување, со чувство за систем и структура, способност за поврзување на граматичките правила. Лексиката не претставува прецизно структуриран систем врз јасни правила. Јазиците во светот не се изолирани, туку се поврзани од генеалогички и од географски аспект. Некои јазици припаѓаат на исто јазично семејство, па затоа и имаат повеќе или помалку слични и/или идентични лексеми. Некои јазици, пак, и покрај различната генеалогичка, биле во близок меѓусебен контакт низ историјата или денес, па презеле дел од лексиката на другиот јазик. Интернационализмите честопати создаваат олеснувачки околности во комуникацијата меѓу луѓето, но исто така и во процесот на усвојување на странскиот јазик. Темпото на изучување на странскиот јазик би можело и да се предвиди и/или планира согласно со количеството на сличната лексика меѓу првиот и вториот

јазик. Изборот на лексиката е доста битен фактор и во изработката на учебните помагала кога се изработува наменски учебник за една целна група: студенти од една земја. Во секоја наставна единица при изборот на лексиката треба да се води сметка лексичките единици што ќе се понудат да задоволуваат повеќе критериуми. Прво, тоа е фреквентноста. Второ, реалната потребност за комуникацијата на соодветното ниво (A1, A2, B1 итн.). Трето, сличноста/различноста и (не)разбирливоста. Исто така, истражувањата на стапката на различност на фреквентната лексика нуди драгоцени показатели за конфронтативната лингвистика. На овој начин се доаѓа до конкретни заклучоци за блискоста/оддалеченоста на јазиците. Натаму, одредувањето на стапката на различноста и стапката на сфатливоста исто така ќе придонесат за генеалогиката и за контактната лингвистика, односно ќе понудат и збогатена слика за роднинските врски, преку корпусно-лексичка потврда, како и на контактите меѓу јазиците. Ползата за конфронтативната, компаративната и контактната лингвистика, сепак, не може да се рамни со ефектот што ваквите истражувања можат да го постигнат за методиката на наставата и за целиот процес на изучувањето на странскиот јазик. Прецизниот утврдување на фреквентната лексика, брз основа на обемен и репрезентативен материјал (корпус), ќе овозможи брзо и ефикасно добивање на стапката на, пред сè, различноста, и тоа, по компјутерски пат. Тие сознанија потоа ќе може да се користат за потребите на наставата и изработката на учебните помагала.

Клучни зборови: различност, сфатливост, отстапки, странски, јазик.

Изучувањето на кој било странски јазик може грубо (но и доста целисходно и објективно) да се подели на: 1) усвојување на лексиката на странскиот јазик и 2) усвојување на граматиката. Усвојувањето на граматиката бара пред сè висок коефициент на интелигенција и „математичко“ размислување, со чувство за систем и структура, способност за поврзување на граматичките правила. Лексиката не претставува прецизно структуриран систем врз јасни правила, иако, се разбира, одредена системност се забележува и овде. И покрај несомнената неопходност од висок коефициент на интелигенција за усвојување и на лексиката исто така, сепак, во усвојувањето на лексиката се чини дека пресудната улога ја одигрува способноста за запаметување (меморијата).

Јазиците во светот не се изолирани, туку се поврзани од генеалогски и од географски аспект. Некои јазици припаѓаат на исто јазично семејство, па затоа и имаат повеќе или помалку слични и/или идентични лексеми. Некои јазици, пак, и покрај различната генеалогичка, биле во близок меѓусебен контакт низ историјата или денес, па презеле дел од лексиката на другиот јазик.

И самиот студент, кој го изучува странскиот јазик, покрај познавањата на својот (првиот) јазик, речиси во сите случаи има познавања и од други јазици. И самото постоење на меѓународната лексика, т.н. интернационализми е доволен доказ за контактот меѓу јазици на полето на лексичките системи.

Интернационализмите честопати создаваат олеснувачки околности во комуникацијата меѓу луѓето, но исто така и во процесот на усвојувањето на странскиот јазик. Исто така, за македонскиот студент ќе биде полесно да научи да зборува руски, отколку за унгарскиот студент, поради бројната заедничка словенска лексика. Дел од таа лексика (на рускиот јазик) ќе му биде разбирлива на македонскиот студент и ќе му помогне за побрзо усвојување на рускиот јазик на нивото што ќе му овозможи пасивна употреба, односно читање и разбирање на текстови. Притоа, не е задолжително зборовите да бидат идентични, туку понекогаш е доволно и само да имаат заеднички корен или корен кој македонскиот студент би можел да го сфати интуитивно, поради асоцијациите со нешто што му е познато, со разните предзнаења од кој било јазик.

Темпото на изучувањето на странскиот јазик би можело и да се предвиди и/или планира согласно со количеството на сличната лексика меѓу првиот и вториот јазик. За потребите на нашето истражување, изложено во книгата „Проблемот на интерференциите при изучувањето на македонскиот јазик во Полска и Украина“ (Станојоски, 2009), ги разгледавме сличностите и разликите во лексиката (често употребуваната) меѓу македонскиот и полскиот, како и македонскиот и украинскиот јазик. Сакавме да дознаеме кому му е полесно да ја усвои македонската лексика: на украинскиот или на полскиот студент.

За македонскиот јазик вообичаено е да се смета дека станува збор за јазик со изразита полисемија, што подразбира дека честопати со еден збор се изразуваат две или повеќе значења, на пример, во споредба со другите словенски јазици. Во секој случај станува збор за релативна карактеристика, па може да се рече и дека ниту еден јазик не е сам по себе полисемичен, како и дека сите јазици ја познаваат полисемијата.

За студентот што го изучува македонскиот јазик важно е да ја насетува поврзаноста на зборот со значењето, да умее да ја процени ширината на семантичките полиња. Студентите можеме грубо да ги поделиме на оние што ја имаат оваа јазична интуиција и оние кои ја немаат. На пример македонскиот глагол *сака* може на украински да се преведе и како *хотіти* и како *кохати* и како *любити*. Македонскиот глагол *бара* исто така на украински има различни преводи: *шукати*, *просити*, *вимагати*. Дел од македонските зборуваачи на

украинскиот ќе го употребат *бара* во сите три значења, а дел од нив ќе ја чувствуваат дека во вториот јазик може да има поинакво лексичко-семантичко решение.

Ако ги споредуваме предиспозициите на украинските и на полските студенти за изучувањето на македонскиот јазик, ќе судрине и со неопходноста да разликуваме (изделиме) два засебни критериуми: 1) објективната диференцијалност (различност) на лексиката во вториот наспрема првиот јазик, и 2) реалната и во голема мера субјективна разбирливост (сфатливост) на лексиката, односно: до која мера студентот може да го разбере македонскиот збор, а тоа не е секогаш обратнопропорционално со различноста, односно лексемата може и да биде различна, но студентот да е способен да го сфати нејзиното значење. Во конкретниов случај тоа е во директна врска со билингвизмот во Украина и кај студентите Украинци, односно нивното познавање на рускиот јазик, кое најчесто е одлично и активно, но дури и да не е активно, доволно е и пасивното познавање. Затоа изделиме и *стапка на различност наспрема стапка на сфатливост* на лексиката.

Нашево истражување својот зародиш го има во претходно споменатото наше, постаро истражување, она што беше изложено во книгата „Проблемот на интерференциите при изучувањето на македонскиот јазик во Полска и Украина“ (Станојоски, 2009). За ова истражување можеме слободно да речеме дека е веќе застарено, пред сè поради корпусот што се користи. Имено, во тоа истражување направивме обид статистички и математички да ја пресметаме различноста на фреквентната лексика на македонскиот во споредба со украинскиот односно полскиот јазик, но за таа намена, како корпус, ги користевме само лексичките единици наведени во речниците на Стефанија (Стефанија, 2004). Тие, навистина, се добиени софтверски, но, сепак, станува збор за застарен корпус, изработен селективно, од новинарски текстови. Тогаш, тие зборови ги рангиравме од 0 до 3 во зависност од стапката на различност: 0 – нема разлики, има меѓујазична хомонимија, зборови што се разликуваат со употреба на фонема што не ја познава едниот од јазиците, како на пр. /y/ во полскиот јазик, пр. пол. *ryba* – мак. *riba*; стапка 1 – мала разлика, настаната како последица на една фонетска/фонолошка промена во развојот, на пример мак. *чисти*, пол. *czyścić*; стапка 2 – голема различност, лексемите се разликуваат поради две или три историски фонетски или фонолошки промени, но се изведени од ист корен, на пр. мак. *избор*, пол. *wybór*, укр. *вибір*; стапка 3 – најголема различност, два разнокоренски зборови (мак. *бара*, пол. *szukać*, укр. *шукати*), или зборови изведени од ист корен, ама поради историските промени се изгубила сличноста меѓу нив, на пример, мак. *простор*, пол. *przestrzeń* (Станојоски, 2009).

Пресметката на различноста фреквентните зборови од македонскиот јазик во однос на полските и украинските еквиваленти ја даде просечната стапка на различноста: 1,93 спрема украинскиот и 2,08. спрема полскиот јазик.

Аналогно на тоа, за да се добие подобра слика, не се задржавме само на пресметката на објективната различност, туку, заради реалните потреби на методиката на наставата, посветивме аналогно внимание и на разбирливоста (сфатливоста) на избраните фреквентни зборови, односно способноста, можноста на студентот да го сфати значењето на зборот. На зборовите им ги доделивме истите стапки од 0 до 3: од несфатлив збор (0) до сосема сфатлив (3). Притоа, моравме да го земеме предвид фактот дека конкретно во Украина нема студенти што не го познаваат и рускиот јазик, барем на пасивно рамниште.

Изборот на лексиката е доста битен фактор и во изработката на учебните помагала кога се изработува наменски учебник за една целна група: студенти од една земја, на пример, учебник по македонски јазик за Чеси. Во учебникот *Makedonština* (Stanojoski, 2019) на крајот од материјалот понудивме и диференцијален македонско-чешки речник, но исто така и во целиот материјал на учебникот се водеше сметка за двата критериуми: сфатливоста и различноста на лексиката. Во секоја наставна единица при изборот на лексиката треба да се води сметка лексичките единици што ќе се понудат да задоволуваат повеќе критериуми. Прво, тоа е фреквентноста. Второ, реалната потребност за комуникацијата на соодветното ниво (A1, A2, B1 итн.). Трето, сличноста/различноста и (не)разбирливоста.

Исто така, истражувањата на стапката на различност на фреквентната лексика нуди драгоцен показател за конфронтативната лингвистика. На овој начин се доаѓа до конкретни заклучоци за блискоста/оддалеченоста на јазиците. Со тоа ќе се спречат и лаичките шпекулации, кои се честа појава на социјалните мрежи, каде што се прават квазианализи врз основа на избрани десетина збора, кои се слични во два јазици, а различни во некој трет, на пример за да се „докаже“ оддалеченоста на украинскиот од рускиот или на македонскиот од бугарскиот јазик. Наместо тоа, реалното одредување на стапката на различноста, врз основа на репрезентативен корпус, какви што денес имаме на располагање, ќе даде објективна слика, која во случајот со македонско-бугарската конфронтативна лингвистика ќе претставува и одбрана на македонскиот јазик и замолчување на шпекулациите.

Натаму, одредувањето на стапката на различноста и стапката на сфатливоста исто така ќе придонесат за генеалогската и за контактната лингвистика, односно ќе понудат и збогатена слика за роднинските врски, преку корпусно-лексичка потврда, како и на контактите меѓу јазиците.

Ползата за конфронтативната, компаративната и контактната лингвистика, сепак, не може да се рамни со ефектот што ваквите истражувања можат да го постигнат за методиката на наставата и за целиот процес на изучувањето на странскиот јазик. Прецизното утврдување на фреквентната лексика, брз основа на обемен и репрезентативен материјал (корпус), ќе овозможи брзо и ефикасно добивање на стапката на, пред сè, различноста, и тоа, по компјутерски пат.

Тие сознанија потоа ќе може да се користат за потребите на наставата и изработката на учебните помагала. На овој начин може на пример да се изделат зборовите со стапка на различност 0 меѓу македонскиот и турскиот јазик и тие да им се презентираат на турските студенти што го изучуваат македонскиот јазик.

ЛИТЕРАТУРА

- Алексова, Г. (2022). *Лозје. Македонски јазик за странци – средно рамниште. Второ издание – дополнето и изменето*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
- Кибрик, А. Е. (2019). *Введение в науку о языке* / под ред. О. В. Федоровой и С. Г. Татевосова. Москва: Буки Веди.
- Мојсова-Чепишевска, В. (2022). *Везилка. Македонски јазик за странци – македонска литература и култура*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
- Саздов, С. (2022). *Тешкото. Македонски јазик за странци – почетно рамниште. Второ издание – дополнето и изменето*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
- Станојоски, И. (2009). *Проблемот на интерференциите при изучувањето на македонскиот јазик во Полска и Украина*. Скопје: самостојно издание.
- Стефанија, Д. (2004). *Краток македонско-бугарски и бугарско-македонски речник*. Благоевград ЕТ "Ираник".
- Тасевска, Р. (2009). *Македонски со мака (второ издание) – курс за почетници*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
- Тищенко, К. (2000). *Метатеорија мовознавства*. Кијв, Основи.
- Stanojoski, I. (2019). *Makedonština. Jazykový koutek*, Praha.
- Suchorzewski, L. (1983). *Jak się do tego zabrać, czyli spor o metode. Jak zostać poliglotą*, Warszawa, 92-137.